

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)
της 21ης Ιουνίου 2007*

Στην υπόθεση C-158/06,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το College van Beroep voor het bedrijfsleven (Κάτω Χώρες) με απόφαση της 16ης Μαρτίου 2006, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 23 Μαρτίου 2006, στο πλαίσιο της δίκης

Stichting ROM-projecten

κατά

Staatssecretaris van Economische Zaken,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους R. Schintgen, πρόεδρο του πέμπτου τμήματος, προεδρεύοντα του πρώτου τμήματος, A. Tizzano, A. Borg Barthet, M. Ilešič (εισηγητή) και E. Levits, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

γενικός εισαγγελέας: J. Mazák

γραμματέας: M. Ferreira, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 1ης Φεβρουαρίου 2007,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- το Stichting ROM-projecten, εκπροσωπούμενο από τον J. Roeleveld, advocaat,
- η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών, εκπροσωπούμενη από τη C. ten Dam,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους L. Flynn και A. Weimar,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 29ης Μαρτίου 2007,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- ¹ Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 6 της αποφάσεως C(95) 1753 της Επιτροπής, της 16ης Οκτωβρίου 1995, περί χορηγήσεως συνδρομής του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Αναπτύξεως (ΕΤΠΑ) και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) σε ένα επιχειρησιακό πρόγραμμα στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας ΜΜΕ, υπέρ περιοχών που είναι επιλέξιμες για τους σκοπούς 1 και 2 στις Κάτω Χώρες (στο εξής: απόφαση περί χορηγήσεως συνδρομής), και του άρθρου 249 ΕΚ.

- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του ιδρύματος ολλανδικού δικαίου Stichting ROM-projecten (στο εξής: ROM-projecten) και του Staatssecretaris van Economische Zaken (Υφυπουργού οικονομικών υποθέσεων, στο εξής: υφυπουργός), αφορώσας την κατάργηση και την αίτηση επιστροφής της χρηματοδοτικής συνδρομής που χορηγήθηκε στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας υπέρ των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Το νομικό πλαίσιο

- 3 Την 1η Ιουλίου 1994, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δημοσίευσε την ανακοίνωση προς τα κράτη μέλη για τον καθορισμό των κατευθυντηρίων γραμμών για επιχειρησιακά προγράμματα ή συνολικές επιδοτήσεις που καλούνται να προτείνουν τα κράτη μέλη στο πλαίσιο μιας κοινοτικής πρωτοβουλίας που αφορά την προσαρμογή των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην ενιαία αγορά (ΕΕ C 180, σ. 10).
- 4 Η απόφαση περί χορηγήσεως συνδρομής ορίζει τα εξής:

«Άρθρο 1

Εγκρίνεται το καθορισθέν για το χρονικό διάστημα από 30 Νοεμβρίου 1994 έως 31 Δεκεμβρίου 1999 και περιγραφόμενο στα παραρτήματα επιχειρησιακό πρόγραμμα ΜΜΕ Κάτω Χώρες, το οποίο περιλαμβάνει ένα συνεκτικό σύνολο μέτρων πολυετούς διάρκειας στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας ΜΜΕ υπέρ των περιοχών που είναι επιλέξιμες στις Κάτω Χώρες σε σχέση με τους σκοπούς 1 και 2.

[...]

Άρθρο 6

Η κοινοτική συνδρομή αφορά τις δαπάνες που συνδέονται με τις δραστηριότητες που εμπίπτουν σ' αυτό το πρόγραμμα και για τις οποίες, το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 1999, έχουν ληφθεί εντός του κράτους μέλους δεσμευτικά νομικά μέτρα και έχουν δεσμευθεί ειδικά τα απαραίτητα χρηματοδοτικά μέσα. Οι δαπάνες για τις δραστηριότητες αυτές, προκειμένου να θεωρηθούν επιλέξιμες, πρέπει να πραγματοποιηθούν το αργότερο μέχρι και τις 31 Δεκεμβρίου 2001.

[...]

Άρθρο 9

Η απόφαση αυτή απευθύνεται στο Βασίλειο των Κάτω Χωρών.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- ⁵ Με έγγραφο της 31ης Αυγούστου 1999, το ROM-projecten ζήτησε από τον υφυπουργό να του χορηγηθεί επιδότηση στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος ΜΜΕ Κάτω Χώρες, για το σχέδιο «Kenniskaart Medische Technologie en Life Sciences» (γνωστικός χάρτης ιατρικής τεχνολογίας και βιολογικών επιστημών).

- 6 Με απόφαση της 29ης Δεκεμβρίου 1999, ο υφυπουργός χορήγησε στο ROM-projecten επιδότηση με ανώτατο όριο τις 200 000 ολλανδικά φιορίνια (NLG). Ένας από τους όρους που τέθηκαν ήταν ότι το σχέδιο έπρεπε να πραγματοποιηθεί έως τις 31 Δεκεμβρίου 2000 και ότι οι πριν από την 1η Ιανουαρίου 2000 και μετά τις 31 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους δαπάνες δεν θα ήσαν επιλέξιμες.
- 7 Κατόπιν αιτήσεως του ROM-projecten, ο υφυπουργός τού κατέβαλε, τόσο το 2000 όσο και το 2001, προκαταβολή 80 000 NLG.
- 8 Με απόφαση της 11ης Ιουλίου 2002, ο υφυπουργός γνωστοποίησε στο ROM-projecten ότι αυτό δεν τήρησε τον τεθέντα από την Επιτροπή όρο ότι οι δεσμεύσεις έπρεπε να αναληφθούν από τον δικαιούχο της επιδοτήσεως το αργότερο στις 31 Δεκεμβρίου 1999 (στο εξής: όρος περί προθεσμίας). Ο υφυπουργός έθεσε στην Επιτροπή το ζήτημα αν πρέπει ως εκ τούτου να καθορισθεί μηδενική επιδότηση, από δε τις υπηρεσίες της Επιτροπής ελήφθη ανεπισήμως αρνητική απάντηση. Εν αναμονή επίσημης επιβεβαιώσεως από την Επιτροπή, ο υφυπουργός καθόρισε την επιδότηση με γενική επιφύλαξη σε 69 788 NLG. Κάλεσε επίσης το ROM-projecten να επιστρέψει το ποσό των 90 212 NLG.
- 9 Με απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2003, ο υφυπουργός προέβη σε μηδενισμό της επιδοτήσεως, κάλεσε δε το ROM-projecten να επιστρέψει και το ποσό των 69 788 NLG, με την αιτιολογία ότι η Επιτροπή θεωρούσε ότι ο δικαιούχος της επιδοτήσεως έπρεπε να έχει αναλάβει τις δεσμεύσεις το αργότερο μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1999.
- 10 Με απόφαση της 26ης Μαΐου 2003, ο υφυπουργός απέρριψε ως αβάσιμη την ένσταση κατά των αποφάσεων της 11ης Ιουλίου 2002 και της 27ης Φεβρουαρίου 2003.

- 11 Με απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 2004, το Rechtbank te Roermond ακύρωσε την απόφαση της 26ης Μαΐου 2003. Υποχρέωσε επίσης τον υφυπουργό να εκδώσει νέα απόφαση επί της ενστάσεως της οποίας είχε επιληφθεί.
- 12 Με απόφαση της 16ης Αυγούστου 2004, ο υφυπουργός προέβη σε μηδενισμό του ποσού της επιδοτήσεως και αξίωσε την επιστροφή 72 604,84 ευρώ, με την αιτιολογία ότι το ROM-projecten δεν είχε τηρήσει τον όρο περί προθεσμίας.
- 13 Επιληφθέν προσφυγής ασκηθείσας από το ROM-projecten κατά της αποφάσεως αυτής, το College van Beroep voor het bedrijfsleven διερωτάται αν ο υφυπουργός μπορούσε να προβάλει εις βάρος του ROM-projecten το ότι αυτό δεν τήρησε τον εν λόγω όρο. Συναφώς, επισημαίνει ότι, στο δίκαιο των Κάτω Χωρών, ο όρος αυτός μπορεί να προβληθεί εις βάρος του δικαιούχου επιδοτήσεως μόνον αν ο δικαιούχος έχει πληροφορηθεί τον όρο αυτόν εκ προοιμίου. Ο κανόνας αυτός απορρέει τόσο από την αρχή της ασφαλείας δικαίου όσον και από τη νομοθεσία των Κάτω Χωρών. Εν προκειμένω, ο εν λόγω όρος δεν περιλαμβάνεται ούτε στην απόφαση του υφυπουργού της 29ης Δεκεμβρίου 1999 ούτε στους όρους που προσαρτώνται στην απόφαση αυτή. Ομοίως δεν περιλαμβάνεται στο έντυπο αιτήσεως επιδοτήσεως ούτε στο σημείωμα με τις οδηγίες που το συνοδεύει.
- 14 Το αιτούν δικαστήριο συνάγει εντεύθεν ότι, από πλευράς του δικαίου των Κάτω Χωρών και μόνον, ο όρος περί προθεσμίας δεν μπορεί να προβληθεί εις βάρος του ROM-projecten. Διερωτάται ωστόσο αν ο όρος αυτός μπορεί να προβληθεί εις βάρος του ROM-projecten δυνάμει του κοινοτικού δικαίου.
- 15 Υπό τις συνθήκες αυτές, το College van Beroep voor het bedrijfsleven αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Είναι η διάταξη του άρθρου 6 της αποφάσεως [περί χορηγήσεως συνδρομής] ανεπιφύλακτη και ακριβώς ώστε να έχει απευθείας εφαρμογή εντός της εθνικής έννομης τάξεως;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα 1:

Έχει το άρθρο 249 ΕΚ την έννοια ότι το άρθρο 6 της προπαρατεθείσας αποφάσεως υποχρεώνει άμεσα έναν ιδιώτη ως τελικό δικαιούχο να λάβει δεσμευτικά νομικά μέτρα και να δεσμεύσει ειδικά τα απαραίτητα χρηματοδοτικά μέσα το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 1999;

3) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο δεύτερο ερώτημα:

Παρέχει [η υποχρέωση των κρατών μελών να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για την ανάκτηση των κονδυλίων που έχουν απολεσθεί λόγω παρατυπιών] θεωρούμεν[η] υπό το φως των αρχών του κοινοτικού δικαίου, ευχέρεια στα κράτη μέλη να παραιτούνται από την ανάκτηση συνεπεία παραβάσεως μιας διατάξεως, αν ο δικαιούχος της επιδοτήσεως δεν γνώριζε αυτή τη διάταξη και ουδόλως μπορεί να του προσαφθεί αυτή η άγνοια;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκριματικές παρατηρήσεις

¹⁶ Στο πλαίσιο της προβλεπόμενης στο άρθρο 234 ΕΚ διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ εθνικών δικαστηρίων και Δικαστηρίου, στο τελευταίο εναπόκειται να δώσει

στο αιτούν δικαστήριο λυσιτελή απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα επιλύσεως της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί. Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο μπορεί να αναδιατυπώσει, εφόσον είναι αναγκαίο, τα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (απόφαση της 23ης Μαρτίου 2006, C-210/04, FCE Bank, Συλλογή 2006, σ. I-2803, σκέψη 21 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 17 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε το τρίτο του ερώτημα επικουρικώς, δηλαδή για την περίπτωση που το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα εξετασθούν προηγουμένως και δοθεί σ' αυτά καταφατική απάντηση.
- 18 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το τρίτο ερώτημα μπορεί να εξετασθεί και αυτοτελώς και ότι η καταφατική απάντηση στο ερώτημα αυτό θα καθιστούσε το πρώτο και το δεύτερο άνευ αντικειμένου. Συγκεκριμένα, αν υποτεθεί ότι πρέπει να θεωρηθεί ότι οι όροι χορηγήσεως της συνδρομής, μεταξύ των οποίων ο όρος περί προθεσμίας, δεν μπορούν, εν πάση περιπτώσει, να προβληθούν εις βάρος του τελικού δικαιούχου με την αιτιολογία ότι δεν του γνωστοποιήθηκαν, δεν υπάρχει λόγος να εξετασθεί αν ο εν λόγω όρος περί προθεσμίας είναι ανεπιφύλακτος, αρκούντως ακριβής και ικανός να επιβάλλει απευθείας υποχρεώσεις στον εν λόγω δικαιούχο.
- 19 Επομένως, είναι σκόπιμο να εξετασθεί πρώτο το τρίτο ερώτημα, αναδιατυπωμένο ως εξής:

«Οσάκις οι όροι χορηγήσεως χρηματοδοτικής συνδρομής απονεμόμενης από την Κοινότητα σε κράτος μέλος προβλέπονται στην απόφαση περί χορηγήσεως συνδρομής, αλλά το κράτος μέλος δεν τις δημοσίευσε ούτε τις γνωστοποίησε στον τελικό δικαιούχο της συνδρομής, απαγορεύει το κοινοτικό δίκαιο την εφαρμογή της αρχής της ασφαλείας δικαίου, προκειμένου να αποκλειστεί η επιστροφή από τον εν λόγω δικαιούχο των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών;»

Επί του τρίτου ερωτήματος

Παρατηρήσεις υποβληθείσες στο Δικαστήριο

- 20 Το ROM-projecten υποστηρίζει ότι δεν έλαβε γνώση του άρθρου 6 της αποφάσεως περί χορηγήσεως συνδρομής και ότι δεν μπορεί να του προσαφθεί η άγνοια αυτή. Κατά συνέπεια, οι αρχές της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφαλείας δικαίου κωλύουν την επιστροφή της χρηματοδοτικής συνδρομής της οποίας έτυχε. Συγκεκριμένα, το κοινοτικό δίκαιο δεν κωλύει την εφαρμογή των αρχών αυτών προκειμένου να αποκλεισθεί η επιστροφή αυτή, υπό την προϋπόθεση ότι λαμβάνεται υπόψη το συμφέρον της Κοινότητας και αποδεικνύεται η καλή πίστη του δικαιούχου.
- 21 Η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών υπογραμμίζει ότι το κοινοτικό δίκαιο πρέπει να είναι γνωστό στους ιδιώτες και ότι η εφαρμογή του πρέπει να είναι προβλέψιμη για αυτούς. Εντεύθεν συνάγει ότι ο όρος περί προθεσμίας δεν μπορεί να προβληθεί εις βάρος του ROM-projecten, δεδομένου ότι αυτό δεν είχε πληροφορηθεί τον εν λόγω όρο.
- 22 Η Επιτροπή φρονεί ωσαύτως ότι ο όρος περί προθεσμίας δεν μπορεί να προβληθεί εις βάρος του ROM-projecten. Δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο όρος αυτός δεν γνωστοποιήθηκε στο ROM-projecten και ότι η άγνοια του ROM-projecten δεν μπορεί να του προσαφθεί, η αρχή της ασφαλείας δικαίου δεν επιτρέπει την επίκληση του όρου αυτού εις βάρος του ROM-projecten.

Απάντηση του Δικαστηρίου

- 23 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι οι ένδικες διαφορές σχετικά με την αναζήτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών βάσει του κοινοτικού δικαίου

πρέπει, ελλείψει κοινοτικών διατάξεων, να επιλύονται από τα εθνικά δικαστήρια, κατ' εφαρμογή του εθνικού τους δικαίου, με την επιφύλαξη των ορίων που επιβάλλει το κοινοτικό δίκαιο, υπό την έννοια ότι οι κανόνες που προβλέπει το εθνικό δίκαιο δεν μπορούν να καταλήγουν στο να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερή την αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθεισών ενισχύσεων και ότι η εθνική νομοθεσία πρέπει να εφαρμόζεται κατά τρόπο που να μη συνεπάγεται διακρίσεις σε σχέση με τις διαδικασίες που αποβλέπουν στην επίλυση εθνικών διαφορών του ιδίου τύπου (αποφάσεις της 21ης Σεπτεμβρίου 1983, 205/82 έως 215/82, Deutsche Milchkontor κ.λπ., Συλλογή 1983, σ. 2633, σκέψη 19, της 12ης Μαΐου 1998, C-366/95, Steff-Houlberg Export κ.λπ., Συλλογή 1998, σ. I-2661, σκέψη 15, και της 19ης Σεπτεμβρίου 2002, C-336/00, Huber, Συλλογή 2002, σ. I-7699, σκέψη 55).

24 Επομένως, δεν μπορεί να θεωρηθεί αντίθετο στο κοινοτικό δίκαιο το γεγονός ότι το εσωτερικό δίκαιο κράτους μέλους που ρυθμίζει την ανάκληση των διοικητικών πράξεων και την αναζήτηση των χρηματοοικονομικών παροχών που έχει καταβάλει αχρεωστήτως η δημόσια διοίκηση λαμβάνει υπόψη, παράλληλα με την αρχή της νομιμότητας, τις αρχές της ασφαλείας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, δεδομένου ότι οι αρχές αυτές αποτελούν μέρος της κοινοτικής έννομης τάξης (αποφάσεις Deutsche Milchkontor κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 30, της 9ης Οκτωβρίου 2001, C-80/99 έως C-82/99, Flemmer κ.λπ., Συλλογή 2001, σ. I-7211, σκέψη 60, και Huber, προπαρατεθείσα, σκέψη 56).

25 Ειδικότερα, αυτή η επιταγή της ασφαλείας δικαίου επιβάλλει όπως η κοινοτική κανονιστική ρύθμιση επιτρέπει στους ενδιαφερομένους να γνωρίζουν με ακρίβεια την έκταση των υποχρεώσεων που τους επιβάλλει (αποφάσεις της 1ης Οκτωβρίου 1998, C-209/96, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. I-5655, σκέψη 35, της 20ής Μαΐου 2003, C-108/01, Consorzio del Prosciutto di Parma et Salumificio S. Rita, Συλλογή 2003, σ. I-5121, σκέψη 89, και της 21ης Φεβρουαρίου 2006, C-255/02, Halifax κ.λπ., Συλλογή 2006, σ. I-1609, σκέψη 72). Συγκεκριμένα, οι πολίτες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να γνωρίζουν σαφώς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους και να λαμβάνουν ως εκ τούτου τα μέτρα τους (αποφάσεις της 13ης Φεβρουαρίου 1996, C-143/93, van Es Douane Agenten, Συλλογή 1996, σ. I-431, σκέψη 27, και της 26ης Οκτωβρίου 2006, C-248/04, Koninklijke Coöperatie Cosun, Συλλογή 2006, σ. I-10211, σκέψη 79).

- 26 Αυτή η επιταγή της ασφαλείας δικαίου πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, εφόσον πρόκειται για διατάξεις που μπορούν να έχουν οικονομικές επιπτώσεις (αποφάσεις της 16ης Μαρτίου 2006, C-94/05, Emsland-Stärke, Συλλογή 2006, σ. I-2619, σκέψη 43, και Koninklijke Coöperatie Cosun, προπαρατεθείσα, σκέψη 79).
- 27 Εν προκειμένω, κατ' αρχάς, όπως προκύπτει από το άρθρο 9 της αποφάσεως περί χορηγήσεως συνδρομής, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών είναι ο μοναδικός αποδέκτης της αποφάσεως. Παρά το γεγονός ότι η απόφαση αυτή δεν δημοσιεύθηκε και ότι, συνεπώς, τη γνώριζαν μόνον οι ολλανδικές αρχές, οι αρχές αυτές παρέλειψαν να γνωστοποιήσουν στο ROM-projecten τους όρους χορηγήσεως συνδρομής που προέβλεπε η απόφαση αυτή.
- 28 Επιπλέον, χορηγώντας στο ROM-projecten επιδότηση, στο πλαίσιο της αποφάσεως περί χορηγήσεως συνδρομής, στις 29 Δεκεμβρίου 1999, δηλαδή δύο μόνον ημέρες πριν από τη λήξη της προθεσμίας του άρθρου 6 της εν λόγω αποφάσεως, χωρίς το ROM-projecten να έχει πληροφορηθεί την προθεσμία αυτή, ο υφυπουργός δημιούργησε κατάσταση καταλήγουσα σχεδόν αναπόφευκτα στη μη τήρηση των όρων χορηγήσεως της συνδρομής.
- 29 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, υπό τις συνθήκες αυτές, ο τελικός δικαιούχος μιας κοινοτικής χρηματοδοτικής συνδρομής δεν είναι σε θέση να γνωρίζει σαφώς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του και να λαμβάνει τα ανάλογα μέτρα.
- 30 Όπως ισχυρίστηκαν το ROM-projecten, η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών και η Επιτροπή, σε μια τέτοια κατάσταση, χαρακτηριζόμενη από την άγνοια στην οποία βρισκόταν ο τελικός δικαιούχος ως προς τους όρους που προέβλεπε η απόφαση περί χορηγήσεως συνδρομής, η αρχή της ασφαλείας δικαίου δεν επιτρέπει την εις βάρος του επίκληση των όρων αυτών.

- 31 Ωστόσο, μόνον εφόσον ο εν λόγω δικαιούχος ήταν καλόπιστος όσον αφορά τη νομιμότητα της χρησιμοποίησης της χρηματοδοτικής συνδρομής είναι αυτός σε θέση να αντικρούσει την κατάργηση και την αξίωση επιστροφής της. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξετάσει αν πληρούται η προϋπόθεση αυτή (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 16ης Ιουλίου 1998, C-298/96, Oelmühle και Schmidt Söhne, Συλλογή 1998, σ. I-4767, σκέψη 29, και Huber, προπαρατεθείσα, σκέψη 58).
- 32 Τέλος, πρέπει να υπομνησθεί ότι, οσάκις η αρχή της ασφαλείας δικαίου δεν επιτρέπει να υποχρεωθεί ο δικαιούχος κοινοτικής χρηματοδοτικής συνδρομής να την επιστρέψει, πρέπει παρά ταύτα να λαμβάνεται υπόψη το συμφέρον της Κοινότητας να ανακτήσει τη συνδρομή αυτή (απόφαση Huber, προπαρατεθείσα, σκέψη 57).
- 33 Σε περίπτωση όπως η περιγραφόμενη στην υπόθεση της κύριας δίκης, στην οποία η μη επιστροφή της χρηματοδοτικής συνδρομής από τον δικαιούχο οφείλεται σε αμέλεια των εθνικών αρχών, από την αρχή της συνεργασίας του άρθρου 10 ΕΚ προκύπτει ότι το οικείο κράτος μέλος μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο από χρηματοοικονομικής απόψεως για τα μη ανακτηθέντα ποσά, προκειμένου να έχει πρακτική αποτελεσματικότητα το δικαίωμα της Κοινότητας να επιτύχει την επιστροφή του ποσού της συνδρομής.
- 34 Λαμβανομένων υπόψη όλων των ανωτέρω, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, οσάκις οι όροι χορηγήσεως χρηματοδοτικής συνδρομής απονεμομένης από την Κοινότητα σε κράτος μέλος προβλέπονται στην απόφαση περί χορηγήσεως συνδρομής, αλλά το κράτος μέλος δεν τις δημοσίευσε ούτε τις γνωστοποίησε στον τελικό δικαιούχο της συνδρομής, το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει την εφαρμογή της αρχής της ασφαλείας δικαίου, προκειμένου να αποκλειστεί η επιστροφή από τον εν λόγω δικαιούχο των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, υπό την προϋπόθεση ότι αποδεικνύεται η καλή πίστη του δικαιούχου αυτού. Στην περίπτωση αυτή, το οικείο κράτος μέλος μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο από χρηματοοικονομικής απόψεως για τα μη ανακτηθέντα ποσά, προκειμένου να έχει πρακτική αποτελεσματικότητα το δικαίωμα της Κοινότητας να επιτύχει την επιστροφή του ποσού της συνδρομής.

Επί του πρώτου και του δεύτερου ερωτήματος

- 35 Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο τρίτο ερώτημα, δεν συντρέχει πλέον λόγος να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αν ο όρος περί προθεσμίας είναι ανεπιφύλακτος και αρκούντως ακριβής ώστε να έχει απευθείας εφαρμογή εντός της εθνικής έννομης τάξεως ούτε στο ερώτημα αν ο εν λόγω όρος μπορεί να επιβάλει απευθείας υποχρεώσεις στον τελικό δικαιούχο της χρηματοδοτικής συνδρομής.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 36 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαινεται:

Οσάκις οι όροι χορηγήσεως χρηματοδοτικής συνδρομής απονεμόμενης από την Κοινότητα σε κράτος μέλος προβλέπονται στην απόφαση περί χορηγήσεως συνδρομής, αλλά το κράτος μέλος δεν τις δημοσίευσε ούτε τις γνωστοποίησε στον τελικό δικαιούχο της συνδρομής, το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει την εφαρμογή της αρχής της ασφαλείας δικαίου, προκειμένου να αποκλειστεί η επιστροφή από τον εν λόγω δικαιούχο των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, υπό την προϋπόθεση ότι αποδεικνύεται η καλή πίστη του δικαιούχου αυτού. Στην περίπτωση αυτή, το οικείο κράτος μέλος μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο από χρηματοοικονομικής απόψεως για τα μη ανακτηθέντα ποσά, προκειμένου να έχει πρακτική αποτελεσματικότητα το δικαίωμα της Κοινότητας να επιτύχει την επιστροφή του ποσού της συνδρομής.

(υπογραφές)